

Ivan Potočnik
Polje, kdo bo tebe ljubil

Pretipkavanje besedila na računalnik: **Marija Gantar**

Jezikovni pregled: **Jožica Virnik**

Redakcija: **Marija Gantar, Marija Stanonik, Jožica Virnik**

Korekture: **Marija Gantar, Marija Stanonik, Jožica Virnik**

Fotografije: **Družinski arhiv Marije Gantar**

Skeniranje fotografij: **Rok Klemenčič**

Fotografija na platnicah: **Jan Dolinar**

spredaj: Rojstna hiša Ivana Potočnika s spominsko lipo
zadaj: Potočnikovi travniki: Vrt, Rante

Prelom in oblikovanje: **Peter Starbek**

Izdali: **Otroci Ivana Potočnika**

Založil: **Salve d.o.o. Ljubljana**

Uredila: **Marija Stanonik**

Naklada: **200 izvodov**

Ljubljana, 2017

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

929Potočnik I.
821.163.6-94

POTOČNIK, Ivan, 1901-1977

Polje, kdo bo tebe ljubil / Ivan Potočnik ; [uredila Marija Stanonik ; fotografije družinski arhiv Marije Gantar]. - Ljubljana : Salve, 2017

ISBN 978-961-211-946-1

294297600

KAZALO

UVOD (Marija Gantar)	9
Napredno kmetovanje	11
Zapiski.....	12
HIŠNA ZGODBA.....	13
Kronika Potočnikove hiše in rodu na Dobračevi – prva hišna številka 8, po vojni zamenjana s 46.....	13
Uvod	13
Prva imena.....	14
Rodovnik po stari mami Mariji Bevk.....	30
Trovtov Rod iz Dolov – mama Marjana, roj. Rejc.....	31
OSEBNA ZGODBA.....	33
Spomini na mojo mladost.....	33
Otroštvo.....	33
Požar leta 1915.....	36
Doraščanje	37
Jugoslovanski orlovski tabor v Mariboru	41
Vojaški dnevnik.....	42
K vojakom	42
Od doma do kasarne.....	42
Življenje v kasarni	43
Domov	76
Spomini na mojo mladost.....	80
1924	81
1925	82
5. septembra 1925.....	82
Dobračeva, 9. 9. 1925	83
Fantovanja	83
Volitve	93

Pust leta 1927	93
Motorna brizgalna	93
Leto 1928.....	97
Domače razmere v letu 1930	99
Ženitev brata Franca	100
Oče je umrl	101
Zapiski iz II. svetovne vojne.....	104
Začetek leta 1941	104
Na postni šmaren, 25. 3. 1941.....	105
11. april 1941 – veliki petek. Prihod Italijanov v Žiri.....	108
Prihod Nemcev v Žiri.....	110
LETO 1942.....	118
Prepoved vožnje s kolesi in obisk gostiln	120
Leto 1943.....	126
Leto 1944	135
Leto 1945.....	144

ŽIROVSKA ZGODBA.....145

Nekaj zgodovinskih podatkov	145
Stari oče mi je pripovedoval.....	147
Maršotna jama na Ledinci	148
Iz kronike žirovske fare (predavanje g. Pečnika na sestanku KA [= Katoliška akcija]).....	149
Razmere v Žireh pred prvo svetovno vojsko	152
Spomini na (prvo) svetovno vojsko.....	153
Zaplemba zvonov v vojnem času in drugo (pisal leta 1921).....	161
Razni dogodki	161
Grozna suša v letu 1921	162
Nalezljive bolezni v žirovski občini.....	163
Zdravstveno stanje v naši občini	164
Hidroelektrična centrala na Fužinah.....	164
Božični prazniki leta 1923	166
Zadnji dan leta 1923.....	166
Otvoritev električne centrale	167
Povodenj, 18. junija 1925.....	168
Povodenj in požar v ponedeljek, dne 27. septembra 1926	171
Ustanovitev podružnice Sadjarskega in vrtnarskega društva za Slovenijo v Žireh leta 1930.....	180

Darovanje na velikonočni ponedeljek 1932.....	181
Dobimo novega župnika	181
Občni zbor gasilskega društva	181
Graničarji.....	182
Premoženjske in druge razmere v Žireh	183
Zadolžitve	184
Rubežni 1935	184
Čudna zima 1936–1937	184
Žirovci in politika.....	186
Volitve v narodno skupščino 8. februarja 1925	186
Sprememba ustave in kar sledi	186
Kresovi v čast dr. Korošca	189
Občinske volitve	191
15. oktober 1933, dan občinskih volitev	193
Smrt kralja Aleksandra	195
Leto 1935	197
Velika sprememba v naši državni politiki	197
Leto pozneje 1936	197
Javno delovanje.....	198
Leto 1934.....	199
1936	201
1937.....	205
1938	206
1939	209
1940.....	211
Žirovska kronika od leta 1951 naprej	213
1951.....	213
1952	213
Velikanski sneg	214
1954	218
1955	218
1964.....	219
1968.....	220
Začetek in konec Kmetijskega posestva – Kmetijska zadruga Sora	220
Oktober 1968	221
17. 11. 1968	222
1971	223

1972	223
1973	224
1974	225
Naš kraj.....	225

KMETIJSKA ZGODBA..... 227

Iz mojega gospodarstva (pred vojno – od leta 1931) ..227

Gospodarski dnevnik za leto 1936..... 237

Januar..... 237

Februar
 237 |

Marec..... 238

April
 239 |

Maj..... 240

Junij..... 241

Julij..... 242

Avgust..... 245

September..... 245

Oktober..... 246

November
 247 |

December
 248 |

Kmetijska zbornica
 250 |

Moje delo na Kmetijski zbornici (1937–1938)..... 252

Na Koroško..... 255

Naslov: Dnevnik..... 255

Zaplemba posestva 1946
 260 |

Po vrnitvi domov..... 266

In še iz dnevnika
 267 |

Leto 1949..... 267

Leto 1950..... 270

Leto 1951
 271 |

Leto 1952..... 272

1953
 273 |

Leto 1954
 274 |

Leto 1955
 275 |

Leto 1956	276
Leto 1957	277
Leto 1958.....	277
Leto 1959	278
Naša življenjska pot.....	279
Odgovor na Novoletno voščilnico v <i>Kmečkem glasu</i>	280
Leto 1969	281
30. 11. 1973.....	282
Kmetovo modrovanje v letu 1966	283
Krava Bela.....	284
Naša vas (domišljajska zgodba)	285
(Napisal na pustni torek zvečer leta 1938.)	286

OTROCI O OČETU KMETOVALCU IN ZAPISOVALCU.....289

Sin Janez (roj. 1934).....	289
Hčerka Ida (roj. 1935 – +2001).....	291
Hčerka Katarina (roj. 1938).....	291
Hčerka Marija (roj. 1939).....	292
Sin Martin (roj. 1942).....	294
Hčerka Anica (roj. 1943).....	295
Vnukinja Monika (roj. 1963)	296

TRPKA KALVARIJA NAPREDNEGA ŽIROVSKEGA KMETA (Marija Stanonik)..... 297

Uvod	297
I. Svobodoljubni dobračevski kronist in ustvarjalni trpin	298
II. Uredniški pripis.....	301
III. In memoriam	302

UVOD

Marija Gantar

Ivan Potočnik je bil rojen 8. decembra 1901, na Dobračevi pri Žireh, pri Potočniku, kjer je že več stoletij živel njegov rod. Od otrok je bil tretji po vrsti, a prvi, ki je preživel. Pred njim sta umrla, še dojenčka, edina sestra in en brat. Za njim se je rodilo še pet bratov, a sta preživela le dva, Franc in Filip (Lipe). Vsi otroci pa so bili šibkega zdravja, posebno še Ivan, ki je komaj preživel zgodnja otroška leta. Za toliko umrlih otrok je bilo mogoče krivo sorodstvo staršev, saj sta bila mala bratranca. Ker so imeli tudi vsi trije občutljiv želodec, je oče pozneje dajal krivdo na vroč kruh. Mama jih je razvajala na tak način, da jim je ob peki vsakemu posebej spekla mali hlebček, ki so ga seveda še vročega pojedli.

Zelo rad je hodil v šolo, a vedno za to ni bilo časa. Njegov oče mu je večkrat rekel: »Od mene se uči, pa boš dosti znal za življenje.« Mama pa je kljub očetovemu nasprotovanju naredila vse namesto njega, da je le mogel v šolo.

Kot doraščajoči fant je bil zelo mirne narave, pravi samotar. Vse proste ure si je zapolnil z branjem knjig, za kar je pozneje ugotavljal, da mu je bolj škodilo kot ne. V poznih najstniških letih je vstopil v orlovsko društvo, kjer je dobil »brate« in tam z navdušenjem sodeloval in odslej tudi rad hodil v družbo.

Bil je že od malega določen za naslednika na kmetiji in se je nanjo tudi navezal. Zato se je kljub očetovemu nasprotovanju odločil, da bo šel v kmetijsko šolo, in sicer na Grm na Dolenjskem. Tam je bil v dveh delih, ker je vmes moral odslužiti eno leto vojaškega roka. Ker je bil rojen konec leta 1901, je imel srečo, da še ni bil mobiliziran v prvo svetovno vojno. (Nekateri njegovi letniki, rojeni istega leta, so že bili). Bil pa je med prvimi rekruti nove Jugoslovanske vojske. Vso revščino te vojske je opisal v dveh zvezkih.

Zatem je prišla nesrečna Električna centrala na Fužinah, zavožen projekt že iz osnove, še preden jo je podrla najprej povodenj leta 1925 in potem še leta 1926. Njegov oče je bil v celoti zagnan za zgraditev te elektrarne. Poleg jamstva za kredite je vanjo vložil ogromno sredstev, ogromno ur dela in prevozov, tako je bila kmetija zadolžena za dvakratno njeno vrednost in še več. Gozdovi so bili izsekani, živine je bilo vedno manj in nobenega denarja.

V teh hudih časih se je malo ženil, vendar je bila usoda kmetije in s tem tudi njegova tako negotova, da resno na ženitev ni mogel misliti.

Leta 1930 mu je oče umrl. Pred smrtjo je še naredil oporoko, kjer je sinu Ivanu zapisal večino kmetije.

11. januarja 1931 se je oženil v Rovtah z Jožefo (Pepca) Jurca, s katero sta se že prej malo videvala (tako je napisal). Pepca je bila iz družine, kjer je bilo 16 otrok. Bila je zdrava, pridna in odločna, kar je najbolj potreboval. To desetletje do vojne je bilo, kot je napisal, zanj najlepše. Res da je bila kmetija do vratu in še čez v dolgovi, ki pa jih je počasi z umnim kmetovanjem redno odplačeval, kar nekaj dolga pa je bilo od bank oproščenih. Tako je tik pred vojno, tudi zaradi tega že laže zadihal.

Prva tri leta, ko sta se poročila, ni bilo otrok. Njegova mama jih je zelo pogrešala, kar jima je, sicer ne direktno, tudi pokazala. No, do vojne so se jima le rodili štirje in še med vojno dva.

Med vojno je bilo težko, predvsem pa strah za življenje, po vojni pa skrb za preživetje številne družine. Posestvo je bilo skoraj v celoti zaplenjeno. Od dobrih 30 ha je ostalo z ohišnico vred dobre 4 ha. Zaplenjeno posestvo je najprej mrcvarila Kmetijsko obdelovalna zadruga, vmes razni posamezniki, potem kmetijsko posestvo. Kmetoval je na drugih majhnih površinah, kolikor se je dalo, ob vsem tem pa ni bil niti malo oproščen obvezne oddaje živine in pridelkov. Niti drv ni smel posekati v zaplenjenem gozdu, lahko pa jih je kdorkoli, ki je bil pravi. Sredi 50. let pa je dobil večino kmetije nazaj v dosmrtni užitek.

Zaenkrat se je oddahnil in napredno kmetoval predvsem s pomočjo svoje družine naprej, a ga je vedno bolj razjedala misel, kako bo, ko ne bo več njega, kje bo lahko kmetoval naslednik. Za vrnitev kmetije je delal prošnje na vse strani, a brez uspeha. Verjetno mu je tudi ta skrb vzela nekaj let življenja.

Umrl je 13. aprila leta 1977. Vzrok: rak na želodcu.

Pripomniti še moram: zelo malo je omenjena v njegovih zapiskih žena (moja mama). Brez njene korajže, pridnosti, prilagodljivosti, trdnosti v veri in zvestobi, optimizma, dobrote in še in še bi lahko naštevala, bi ne zdržal v vseh težavah, ki so ga pestile. Podpirala je zagotovo tri vogale in še več, vedno pogumna in z dobro voljo. Ker o njej ni veliko pisal, sama pa sploh ni pisala, se o njej ne pogovarjamo. Toda ona je bila dobesedno »mati Korajža«.

Napredno kmetovanje

Kot naslednik na kmetiji je moral sodelovati pri vsakem delu. Spreminjati pa ni smel ničesar, dokler je bil gospodar oče, razen pri sadju. Sredi dvajsetih let si je uredil parcelo, kjer je začel saditi sadne pečke in si tako uredil sadno drevesnico. Vzgajal je tudi sadike vrtnic. S prodajo tega je vsaj malo zaslužil. Zanimal se je za nove sadne sorte in tako v letih 1927–30 precepil vse posajene jablane, hruške, češnje in drugo koščičasto sadje na domačih parcelah. Na gozdnih parcelah, ki so bile zaradi dolga na električni centrali skoraj povsem izsekane, je sadil mlade smreke. Te so se do zaplembe ravno prav razrasle, da so jih drugi lahko posekali.

Ko je prevzel kmetijo, je bila ena prvih njegovih nalog izsuševanje travnikov. Skoraj vsi travniki so bili zelo močvirni. Na vseh je s pomočjo kakega delavca ročno, po načrtu, prekopal grabne in vanje položil drenažne cevi. Zadnji travnik je »drenažiral«, ko se je začela II. svetovna vojna. Organiziral je odvoz mleka, prej se je prodajalo le maslo. Po vzorcu, ki ga je videl nekje na Notranjskem, je dal s sodelovanjem vaščanov napraviti sredi vasi sušilnico za sadje, ki je delovala še precej let po vojni. Po dolgotrajnem prigovarjanju je uspel navdušiti še nekatere vaščane da so 1936. leta napravili prvi vaški vodovod. Uvajal je nove stroje, nova semena; sploh pa je bil njegov moto: S čim manj garanja, čim boljši pridelek in čim ugodnejša njegova prodaja.

Za nakladanje sena je uvedel »ratunje«. Do takrat so povsod povezovali vozove, naložene s senom, z žrdjo (žrd). Za nakladanje takega voza so morali biti že strokovnjaki. Moralo je biti natančno naloženo, enakomerno na obeh straneh, da se med potjo ni prevrnilo. V »ratunje« pa smo lahko metali seno tudi otroci, ko smo le toliko dorasli, da smo se lahko stegnili do vrha. Tudi tlačil je lahko malo večji otrok.

Deloval je v občinskem odboru kot tudi v odboru kmetijske zbornice, kjer se je boril predvsem za izboljševanje pogojev kmetovanja. Delal je selekcijo tudi pri živini in pred vojno že imel v hlevu same dobre pasme krav, ki so dajale veliko mleka. Za vse je vodil računico: kako donosna je bila kaka kultura (žito ipd), če se splača sejati, koliko mleka je dajala vsaka krava posebej, kako je rodilo posamezno drevo. Vse je izračunal in zapisal.

Gospodarske dnevnik je vodil od leta 1923 naprej, vse do svoje smrti. Prva leta, dokler je gospodarstvo še vodil njegov oče, je pisal bolj na kratko le, kaj so delali. Ko je kmetijo prevzel, pa je opisal za vsak pridelek, kako je rodil, za vsako kulturo, koliko je doprineslo, kaj naj bi bil vzrok, da je pridelek slab, ali bo treba drugo leto drugo seme ipd. Vse je preračunal.

V begunstvu na Koroškem je bil predavatelj za nekatere kmetijske predmete za fante in dekleta begunce.

Nekaj let po tem, ko se je vrnil, so ga začeli vabiti iz okoliških vasi, da bi jim predaval o panogah, ki jih je obvladal. Nekaj časa se je otepal, ker je bil preveč prizadet zaradi zaplembe, potem pa je le začel. Največ so ga vabili na Sovodenj.

Tudi po vojni, ko je dobil posestvo v dosmrtni užitek, je uvedel marsikaj novega. Naučil se je toliko nemščine, da je lahko preštudiral nemške kmetijske knjige. Prav kmalu je uvedel sušenje sena na

žici. Na dobro utrjene kole na obeh straneh (lahko je bilo tudi drevo, je napeljal žico. Dolžina žičnih »štantov« je bila tudi do 100 metrov. Na vsake štiri moške korake je postavil kol. Žic je bilo pet v vrsti. V te žice smo polagali še skoraj svežo travo, kar precej na debelo, le streha je bila bolj tanka iz dolge trave. To je navadno delal sam. Ko je bilo vse napolnjeno, je vsak kol tudi z obeh strani podprl. V takih žičnih štantih se je seno zelo dobro posušilo ne glede na to, kakšno je bilo vreme. Ko smo ga spravljali ven, je imelo lepo barvo in je lepo dišalo. Počasi so ta način posnemali tudi drugi kmetje, saj je bil najboljši, dokler niso začeli dosuševati na električno (sušilno) in dokler niso začeli delati bal. Še marsikaj je na novo uvedel, npr. grebljice namesto rovnic za izkopavanje krompirja, ko je bil s plugom že odoran (= izoran). S tem se je poškodovalo mnogo manj krompirja.

Organiziral je vaško skupnost za uporabo kmetijskih strojev, toda bilo je preveč sebičnosti in nerazumevanja, kaj skupnost pomeni, zato se ni obneslo.

Še in še bi lahko pisala. Kupil je traktor, mislim da drugi po vrsti v Žireh, in stroje, kolikor so mu dopuščale finance. Najbolj ga je motilo, ker ni bilo nikoli toliko denarja, da bi lahko začel s prenovo hiše in gospodarskega poslopja. Načrte je naredil že med vojno in jih potem dopolnjeval, a ni bilo možnosti. Je pa, kolikor se je dalo, izboljševal notranjost hiše in hleva. Gotovo smo med prvimi v vasi imeli kopalnico že sredi petdesetih let.

Zapiski

Njegove zapiske sem vzela domov in jih spravila. Ob službi in družinskih obveznostih se nisem imela časa poglobljati vanje. Občasno sem vzela posamezni zvezek in ga prebrala. Počasi sem se že dobro znašla v njegovi pisavi, da sem jo že gladko prebirala. Ko je začel izhajati *Žirovski občasnik*, sem nekaj zvezkov posodila uredniku Mihi Nagliču. Kar je bilo v teh zvezkih, je skoraj v celoti objavljeno v *Občasniku*. O ustanovitvi in delovanju Mlekarske zadruge v Žireh je tudi s pomočjo njegovih podatkov v *Občasniku* opisala Marija Stanonik. Je pa še mnogo ostalo neobjavljenega. Ker je pravzaprav to del zgodovine, bolj podrobno opisane in v Žireh doživete, se mi je zdelo škoda, da bi to šlo v pozabo. Za mano se zagotovo ne bi nihče več s tem ukvarjal. Zato sem se odločila, da večji del tega prepišem in dam v svet s knjigo. Vsaj zgodovinarje bo to gotovo tudi pozneje zanimalo. Je pa bilo že do sedaj in bo še s tem mnogo, mnogo dela.

Marija Gantar

HIŠNA ZGODBA

Kronika Potočnikove hiše in rodu na Dobračevi
– prva hišna številka 8, po vojni zamenjana s 46.

Uvod

Že od mladosti imam veselje do krajevne in domače zgodovine. Vedno sem kaj zapisoval. Res točnih podatkov za dalj nazaj pa nisem mogel dobiti. V jeseni 1932 smo dobili novega g. kaplana Ivana Pečnika. Drugo leto po odhodu župnika Logarja je postal župnik. Pogosto je prihajal v društvo in mislim, da je ravno neko njegovo predavanje o žirovski kroniki dalo priložnost, da smo ga, skupaj z Balčkovimi, prosili za vpogled v župnijske matrice (zapisnike porok, krstov, smrti). Rad nam je dovolil in več večerov smo v njih iskali podatke. Bilo je precej težko kaj dobiti, saj je bilo deloma nemško, deloma latinsko. Vendar dobili smo več, kot smo pričakovali.

Tudi na nekaj urbarjev sem drugje naletel. V teh še ni bilo v Žireh in okolici nobenih Potočnikov. Le ime Urban Potočnik sem v njih zasledil. Omenja se kot barvar v Lušah l. 1678. – Samo moje sklepanje je, da je lahko imel posla v naši podružnični cerkvi sv. Lenarta. Pri hiši pa so bila mogoče dekleta in bi se bil tu priženil. Da bi posestvo kupil, bi bil izreden slučaj. Na vsak način postavljam začetek našega priimka pri hiši med letnico urbarja in prvo ugotovljeno letnico, kot sledi. (To je nekako v letih od 1600 do 1700.)

Prva imena

V župnišču je bila najstarejša knjižica malega formata. V njej so bili kratki vpisi darov, krstov itd. Starejše knjige so vse pogorele v velikem požaru, ko so skoraj cele Žiri pogorele. – V tej knjižici sem našel zapisano, da je *Katarina Potočnik* darovala cerkvi več precejšnih zneskov. Po tem sodeč je bila vdova in precej premožna. Ta knjiga začne z letom 1738, datum darovanja pa ni razviden.

Katarina je bila rojena okrog leta 1690. Po zneskih dajatev za cerkev sodim, da je moral biti grunt precej velik. Tudi po ustnem izročilu sta bila tedaj dva grunta, le pri Županu so bili trije, ko je kupil Likerjev grunt v Stari vasi. Grunti pa so morali biti veliki, ker je cela katastrska občina Dobračeva bila last sedem do osem posestnikov. V času kmetovanja *Katarine* je bilo v gozdovih še polno zverjadi. Kmet ni smel imeti niti psa niti plotov okrog hiše. Bil je čisto brezpraven podložnik graščaka. Bilo pa je pod loškim škofom precej bolje kot drugje. V letih 1711–14 so vpeljevali koruzo, leta 1740 pa je dobila vsaka kmetija po šest krompirjev za saditev. Leta 1713 je bila huda kuga. Ukazano je bilo dvakratno zvonjenje. Od tedaj je ostalo jutranje zvonjenje ob 7. uri in zvečer ob mraku. Leta 1708 in še nekaj let potem so bile izredno slabe letine. Leto 1713 je bilo zelo deževno. V letih 1711–14 je bila tudi živinska kuga. Zadnja poklonitev na Gosposvetskem polju, tolminski pulti, v cerkvi janzenizem. V njeni mladosti še vera v čarovnice. Vse se je samo tovorilo. Brez grčavke v roki ni šel nihče nikamor.

Katarino je nasledil sin *Tomaž*, rojen okoli l. 1720. Bil je le tri leta mlajši kot Marija Terezija, zato je gospodaril ravno v njenem času.

Na severu Avstrije so bile nasledstvene vojne 8 let. Živel se je še zelo slabo. Kmetje so imeli dimnice – sobe z odprtim ognjiščem in s krušno pečjo. Svetili so le s trskami. Revnejši so imeli v istem prostoru tudi živino. Dimnice in trske so v tem času prepovedovali zaradi požarov, pa z malo uspeha. Leta 1770 je bil prvi popis »duš«. Oficirji so po hišah razdeljevali hišne številke. Oficir je prišel iz Loke in dajal številke po vrsti. Cesarica Marija Terezija je malo izboljšala položaj kmeta. Tlaka je bila omejena na osem do dvajset dni. Leta 1771 so bili razdeljeni občinski pašniki. Vsaka družina je morala posaditi dvajset sadnih dreves. Leta 1753 je bil tudi urejen zemljiški kataster.

Tomaž se je oženil leta 1745 z *Jero*. Naslednji podatek, ki sem ga dobil, je podatek v krstni knjigi, da je bil pri podružnici sv. Lenarta rojen *Martin*, sin *Tomaža in Jere*, 30. 11. 1751.

V poročni knjigi dobim, da je bil *Blaž Potočnik poročen s Katarino*, in sicer 22. 1. 1773. Torej sta *Tomaž in Jera* imela najmanj dva sinova: *Martina* in *Blaža*.

Blažu in Katarini so se rodili otroci: *Marija* 1774, *Anton* 1776, *spet Marija* 1779 in še ena *Marija* 1781, leta 1784 pa še *Sebastjan*.

V poročni knjigi pa najdem še drugega *Sebastjana Potočnika*, ki se je poročil z neko *Erznožnik* z Žirovskega Vrha. Vendar je to drugi, ker je vpisan njegov oče *Jožef*. Po približno isti starosti domnevam, da bi bil ta *Jožef Blažev* brat, torej tudi sin *Tomaža in Jere*.

Blaž in Katarina sta gospodarila pri Potočniku od leta 1772 do 1810. V tem obdobju so popestrile življenje reforme cesarja *Jožefa II.* (1780). Razpust samostanov, samo po ena maša. Običaji, kot

kajenje okrog hiše o božiču, so prepovedani. Prepovedano je bilo tudi zvonjenje in streljanje ob hudi uri. Svetnike v cerkvi so morali obleči. Mrliče so pokopavali v platnenih vrečah. Leta 1782 so uničile pridelek kobilice. Po Dolenjskem in Štajerskem so požrle vse razen vinske trte. Leta 1795 je padlo 24. maja toliko snega, da tri dni ni skopnel.

1781. leta je bila že enorazredna šola v Žireh. Tovorilo se je še. Po kmetih je vse predlo, pozimi od 6. ure zjutraj do polnoči. Svetili so še s trskami. Koruza in krompir sta se udomačila. Leta 1789 revolucija v Franciji. Francozi prvič pri nas leta 1796. Povsod, tudi na Dobračevi, je pred njimi vse pobegnilo v gozdove (v Zalo). Leta 1805 so prišli Francozi drugič, tedaj veliko bolj nasilni. Davki, ropanje, konje so pasli kar po žitu. V letih 1809–1812 Francozi tretjič. Ustanovitev Ilirije. Leta 1809 je 900 kmetov napadlo francosko posadko v Idriji.

Nadalje je rodovnik jasnejši. *Anton, sin Blaža*, se je poročil okoli l. 1805 z *Mico, roj. Kavčič*. Prišla je s Sela. (Menda so prišle v petih letih na Dobračevo neveste z istim priimkom še k Županu, Tinčnu in Jerebcu.) Iz tega zakona so bili otroci: *Janez, roj. 1806, Maruša 1811, Anton 1814, Mica 1816, Mina 1819, Matevž 1821 (umrl 9 let star) in še enkrat Maruša 1823 (verjetno je prva kmalu umrla)*. Maruša je imela leta 1843 nezakonskega otroka – sina. Stara Jerebčevka mi je pravila, da je bil v šoli vedno tepen. Ko je gospod učil, kaj je aleluja, pa je rekel: »Aleluje je, če baba deca kluje.« Pa so ga brž zatožili in je bil tepen. Prejelo se ga je ime Marušnk po materi. Ker je bila Jerebčevka rojena 1848, je moral že kar precej star še hoditi v šolo, ker sta nekaj skupaj hodila. Za njegovo nadaljnjo usodo nisem mogel zvedeti. *Anton* se je oženil v Lučine, baje k Matrnku. Zvedel sem tudi, da se je eden (mogoče že iz prejšnjega rodu) priženil k Selaku v Žirovski Vrh. Tam so se nekaj časa pisali Potočnik. Od tega izhaja Potočnikov rod v Škofji Loki. *Mica in Mina* sta se poročili, prva stara 30 let, druga pa 22. Ena od teh dveh (nisem mogel ugotoviti, katera, Jerebčevka pa tudi ni točno vedela) je šla k Ipavcu (Semič) – v Tomincovo bajto (Jež). Zanj je bilo silno slabo. Mož je bil hud skopuh. Ko je kopala krompir, ga je nekaj brž kje zakopala, da je lahko pozneje sama z njim razpolagala. Ko je delala maslo, jo je mož kontroliral in narejeno takoj vzela. Zato ga je vzela proč, če je uspela, preden je bil dokončno narejen. – Jaz sem še poznal nje sina Tomaža (Tomažik za vodo) in njegovega sina Naceta. Druga je bila poročena na Kopišču na Selu.

Anton je imel pri hiši tudi brata *Franca*, ki je bil rojen l.1769. Torej je moral biti nezakonski. V krstni knjigi ga nisem našel. Tudi je vpisano, da so bili pri hiši dva hlapca, dve dekli in dva pastirja.

Bili so to najslabši časi za kmeta. V letih od 1813 do 1816 se ni skoraj nič pridelalo. Bila je huda lakota, dajatve pa zaradi vojska vedno večje in so prišli kmetje čisto na nič. Leta 1814, maja, je vse listje popolnoma zmrznilo, leta 1816 pa vse leto mrzlo in dež, da je pokošena trava zgnila. Pojavljale so se pogoste kužne bolezni pri ljudeh in živini. Do naših krajev so bili tudi pogosti vpadi beneških roparjev. V tem času je bila od hiše prodana županova dolina za tri hlebce kruha.

Janez, naslednji gospodar na kmetiji, se je poročil l. 1827 v Zavratcu z *Magdaleno Rejc*. Torej star dobrih 20 let, gotovo zato, da je bil oproščen vojaščine. Nevesta je bila *Trovtova iz Dolov*. Izvedel sem, da je bila bogata in so zelo občudovali njeno obleko, posebno njen zlati pas, ko je kot nevesta prijahala na Dobračevo. Otroci: *Nikolaj*, 1828, je kmalu umrl, *Gertruda (Jera)*, roj.13. 2. 1830, se je poročila k Jerebu v Osojnico, *Neža*, roj. 8.1.1832, *Magdalena*, roj. 17. 7. 1834, *Anton*, 2. 7. 1837, *Marija*, 4. 9. 1840, *Liza*, 11. 11. 1842, *Mina*, 10. 11. 1844, *Marjana*, 2. 6. 1846, *Matevž*, 4. 9. 1848.

Neža se je zelo mlada poročila na Govejk k Šinkovcu. Mož je bil en »škric«, ki se je vozil s štirimi konji. Če so ga konji kaj ujezili, jih je kar na njivi izpregel, jih odgnal v Ljubljano in se nazaj že z drugimi pripeljal. Rekli so mu Radecki. Neži so ga zelo branili, pa je rekla: »Fouš ste mi ga, pa mi ga branite«. Pa se je kmalu kesala. Velikokrat je prijokala domov. Imela sta enega sina, potem pa je kmalu umrla za vročico. Morala je biti to neka nalezljiva bolezen. Mati in sestre so šle na pogreb. Prinesle so domov nekaj njene obleke in s tem tudi bolezen. Pri hiši je potem še ena umrla (ali celo dve). Ko je Nežin sin shodil, je bil (po mamini smrti) zelo zapuščen. Pa so šle nekatere sestre in še sosednja dekleta oprezovat za njim z namenom, da bi ga vzele. Čakale so skrite blizu hiše. Ko je prišel otrok iz hiše, bil je v slabi rdeči suknjici, so ga prijele in odnesle. A ga je Radecki prišel iskat in ga odpeljal nazaj. Pozneje mu je bilo vse prodano, pa je vseeno sina študiral. Bil je oficir in baje zelo dober človek. – Nekoč je brzojavil na župnijski urad, naj pride kdo od Potočnikovih v Ljubljano, če je kdo še živ. Oče ni hotel iti, drugi tudi ni šel in tako je bila to zadnja sled tega Nežinega potomca.

Jera se je poročila k Brencetu v Žiri. Vendar ne vem, ali je bilo prodano ali kaj, ker so se kmalu preselili k Jerebu v Osojnico. Ena njena hči je stanovala v Žireh pri Nagličevem Boštjanu. Je nekako po 1. svetovni vojni umrla. *Sin Franc*, »*Jerebov Franc*,« je bil menda cel čas pri župniku Vidmarju za hlapca in kočijaža. Na konje je tako pazil, da je v klancu vedno stopil iz kočije in jo porival. Ko je čakal na župnika pri našem kozolcu pod tepko, pa je ves čas konjem popravljal seno. Umrl je nekaj pozneje kot sestra. Za *Magdaleno* ne vem prav ničesar.

Marija se je poročila l. 1859 s *Hlipčerjevim Tinetom*, ki je gostoval v Skalah, kjer je bila Potočnikova bajta. To je dobila za doto z vso zemljo od Sedejčka, sedaj Zetovo, pa do vrha Skalarskih njiv. Njen sin je bil *Tine (pri Fari)*, *Martin (Skalar)*, potem *Beštrovka (Johana)* in *Micka*, poročena *Možina*. Jaz sem jo še poznal (Marijo Skalarco), ko nas je povabila na češnje, bila je ena nad, ena pa pod kozolcem. Tudi sem poznal še Jerebico iz Osojnice. Bila je precej originalna, »ušajt« ženska. Skalarsko posestvo je Martinov sin Tine prodal nekaj po prvi svetovni vojni Majnku, sam pa je kupil bajto na Pepelci na Ledinci. Po drugi svetovni vojni je ostal na Koroškem. Oče Martin je bil precej surov človek, posebno ko je bil pijan, to pa je bil dostikrat. Žena ni bila nič boljša. Umrla je na hitro na nikoli pojasnjen način. Sicer pa je bil Martin dober gospodar in čevljar. Po ženini smrti je posestvo prepisal sinu Tinetu, sam pa se je priženil nekam v Staro vas (baje k Tonhu). Pozneje je bolj pametno živel.

Liza (Elizabeta Potočnik, roj 11. 11. 1842) je služila pri Županu za veliko deklo. Vzela je Potoškega Janeza (Janez Bogataj, roj. 6. 12. 1840, umrl 7. 6. 1883), ki je bil Kokljev iz Ledince (rod Šinkovcov). Poročila sta se 15. 1. 1867. Sta nekaj časa gostovala, a je Liza kmalu umrla, tri dni po porodu, saj je 28. 1. 1868 rodila sina Janeza, ona pa je umrla 1. 2. 1868. Sin Janez je umrl še isto leto, in to 20. 9. 1868. Mož Janez se je 25. 1. 1869 ponovno poročil z Mino Reven.

Pri Županu je služila tudi *Marjana*, in sicer za pastirico. Umrla je še zelo mlada. *Mina* je bila poročena v Idrijo (Šuligoj). Imela je nekaj otrok, tudi sina. Verjetno zaradi meje se je zveza z njo čisto izgubila.

Dobil sem še nekaj podatkov za *mojega pradedu Janeza*, in sicer od starega očeta, mame, tete France, Jerebčevke in Tomaža Moreta. Bil je slab gospodar. Gotovo je prevzel zelo trdno posestvo. Lotil se je vozarjenja in kupčije. Vozil je v Trst. Zaslužilo se je precej, pa je bilo tudi za zapraviti precej prilike. Tudi se je lotil živinske kupčije. Nakupil je poln hlev volov in jih potem gonil na sejme v Vipavo in drugam. Pa se je baje kar dostikrat primerilo, da je prišel domov brez volov in tudi brez denarja. Menda ga je zaigral. Prodal je tudi sena več, kot bi ga smel. Spomladi pa, komaj je sneg odlezel, je že gnal past na Vrt, kjer je ob grabnu kmalu zelenela trava. Sosedje so rekli: »Potočnik že pase.« Živina je bila sestradana. (To je pravila Jerebčevka. Sploh pa Jerebčevka kaj dobrega o naši hiši ni rada pripovedovala, slabo pa zelo rada.) *Žena Magdalena* je bila dobra ženska, le premehka. Umrla je stara 74 let, Janez pa 63 let. Teta Franca mi je pravila, da je bil velik in širokopleč. Isto mi je povedal Tomaž More. Rekel je, da so ga bile polna vrata, ko je stopil v kovačijo. Teta je pravila, da je bil zelo razvajen v mladosti. Ko je umrl, je bila ona stara šest let. Tudi je potrdila podatke o njegovih kupčijah. Stari Bajt iz Tabra, rojen okoli leta 1860, mi je čez 80 let star pripovedoval, da je imel pod cerkvijo sadovnjak, tam kjer je zdaj kozolec, in je večkrat otroke podil, ko so klatili sadje. Cerkev na Dobračevi je bila takrat krajša in nižja kot sedaj. Pred vhodom pa je bila lesena lopa. Na to lopo je zmetal voz sena in poleti tu večkrat spal ponoči. Tone Možina (mežnarjev), ki je imel Skalarsko, sestrično mojega starega očeta, je pravil, da je bil Janez na starost »žifrav« (zlatenica). Sedel je večkrat pred cerkvijo na stolu in gledal v kelih, ki mu ga je mežnar prinesel ven. Morala pa sta paziti, da ju ni dobil župnik. Imeli so tako vražo, da je to pomagalo proti zlatenici.

Od *Magdalene* mi je teta Franca tudi povedala, da se je precej nosila, in ko je bila za »ta staro«, je jedla samo bel kruh, ki so ga že pekli pr' Katr' v Žireh.

V tem obdobju je bilo po gozdovih polno rokovnjačev, na Gorenjskem kakih 450 ljudi. Vojaška doba je trajala še vedno 16 let. Počasi vpeljujejo petrolejke, narodna noša se opušča. Zima 1829/30 je bila zelo huda. Veliko snega, reke so zamrznile in vsi mlini so stali. Leti 1832 in 1834 pa sta bili zelo sušni. Tudi pozimi nobenega snega. Vso zimo leta 1834 so lahko pasli živino in hodili zunaj goloroki. Dežja ni bilo, razen male rose, eno leto in štiri mesece. Vse se je sušilo, tudi mnogo drevja, od katerega so ljudje takoj, ko je ozelenelo, smukali listje za živino. Tudi studenci so bili suhi in seveda so zato stali vsi mlini. V letu 1855 je pšenica zelo dobro obrodila, pa je niso mogli požeti zaradi kolere, ki je takrat razsajala. Leta 1847 je bila junija slana, 1850 pa je ves krompir zgnil na njivah.

Moj stari oče Anton se je poročil 1859. leta, torej 22 let star, z *Marijo Bevk* z *Bevkovega vrha pri Otaležu (pri Lembru)*. Nevesta je bila stara 21 let. Teta Franca mi je pripovedovala, da so šla od tam dekleta o malem šmarnu k Sv. Trem Kraljem (na Vrh) na božjo pot. Ko so šle skozi Dobračevo, je baje rekla: »To je pa lepa vas, lepo bi bilo tukaj živeti.« Čez kake tri tedne pa jo je že prišel Anton snubit, ne vem, verjetno sta se na Vrhu kaj srečala. Prišla je na ogled v težkih okovanih čevljih. Nihče je ni kaj pohvalil. Ko pa sta šla gledat tudi na njivo, ki je sedaj Mačkova, ji je rekla stara mežnarica: »Punca, le korajžo, pri tej hiši kruh spi, le zbuditi ga je treba.« Res je bilo vse zadolženo in zanemarjeno, toda ugajala sta ji fant in kraj, pa se je odločila in sta se poročila. Menda jih je prišlo že prej nekaj pogledat, pa se je vsaka ustrašila. Ena je prišla z žametnimi čevlji, pa so rekli sosodje: »S to že ne bo nič.« Medtem ko so sosodje o tej glade na obleko rekli: »Ta pa bo zdrža-

Stara mati Marija Potočnik (* 1938), roj. Bevk na Bevkovem, vrhu nad Cerknim. Umrla leta 1905. (Foto okoli 1898)

la«. Dote je imela 1000 goldinarjev in še 300 (ne vem, ali dote ali posojila). Kakšna vrednost je to bila, se vidi po tem, da je bil predračun za žirovsko cerkev 27000 goldinarjev. Z doto sta krila prve potrebe, vendar je ni dobila vse hkrati. Izročilna pogodba je bila tako napravljena, da sta morala starima izplačati prej precejšno vsoto denarja, da je postalo čisto njuno. Ker pa so ji doto izplačevali v obrokih, sta morala kar nekaj let čakati, da sta stare izplačala in da so jima posestvo prepisali. Nikomur niso povedali, kdaj je šla domov po denar, a ko se je vrnila, je bilo krog mize vedno polno upnikov, ki so čakali, če bo kaj prinesla. Enkrat pa se je razjezila in vse spodila domov. Rekla je: »Dokler ne bosta oče in mati izplačana, ne dobi nobeden niti ficka.« Bila je zelo pridna in energična gospodinja. Delavci je niso imeli v najboljšem spominu. Za njimi je hodila skrivaj gledat, kako delajo. Pa tudi ozmerjala je katerega, če ni dobro delal. Zelo in preveč je priganjala tudi otroke k delu pa tudi lačni so bili marsikdaj. Še ko so odrasli, jih je strogo

držala. V nedeljo so morali tudi popoldne v cerkev. Zvečer pa so morali biti z nočjo vsi doma. Moj oče je rad šel kam v družbo, pa je bila zelo huda, če je izvedela. Pomagali pa sta mu sestri Franca in Marjana. Dala mu je katera obleko skozi okno iz gorenje hiše, da se je lahko napravil. Moj oče je ni tudi prav nič pohvalil. Je rekel, da je moral preveč delati. Vendar hčere so jo pa le hvalile. Mislim, da je pač res morala biti trda, da je rešila grunt propada in vzgojila otroke boljše, kot so bili iz prejšnjega rodu. Prav trdna pa ni bila, na starost jo je vedno bolj dajala naduha. Jaz se je komaj malo spominjam. Samo en dogodek v zvezi s staro mamo mi je ostal v spominu. Enkrat sva šla v cerkev pa sem ji pri kozolcu pobral palico. Umrla je 21. 2. 1905, stara 67 let.

Če bi ne bila stara mati tako trda in tudi stari oče zelo priden, bi verjetno ne obdržala kmetije. Leta 1867 je bilo na Kranjskem prodanih 547 kmetij. Tudi Anton jo je komaj zmazal. Moral je prodati travnik na Rudniku in Mačkovo njivo (1,75 ha), ki jo je bilo zares škoda. Po zemljiški odvezi in prehodu z naturalnega gospodarstva, se kmet ni kmalu znašel in so ga posebno davki hromili. Anton je imel tudi velike težave, ker prednik ni uredil zemljiških prenosov. Tudi po 26 let je plačeval davke in biro od že prej prodanih parcel. Te zadeve pa je urejal največ s tožbami. Če samo pomislim, kako je bilo to težavno, saj se je Anton znal komaj podpisati. V obdobju njegovega gospodarjenja so začeli v urade uvajati slovenski jezik. Začetek hranilnic in posojilnic, leta 1885 prvi avto. Leta 1881 se je začelo tudi množično izseljevanje v Ameriko. V letih po 1890 so prenehali s splošno pašo tudi po gmajnah. Z Dobračeve so gonili živino čez Soro v Dovce. Spotoma se je živina še napila in niso imeli nobenih problemov z njo.

Stari oče Anton je zelo v revščini zrasel. Zelo rad je »fural« konje in mu je bil tudi pogovor o konjih zmeraj najljubši. Ko je bil že 80 let star, je še prav vse konje v Žireh poznal. Poprej, ko je še »fural«, pa skoraj vse od Ljubljane do Trsta. V mladih letih, ne vem, ali je že bil oženjen ali ne, je »eno leto in dan« ležal bolan. Zdravili so ga razni zdravniki, najbolj pa nek padar iz Strmce. Enkrat je zlomil nogo in mu jo je zdravil znani padar Tišler iz Cerkna. »Dal mi je spiti najprej en liter črnega vina, potem me je »spokal« po pet »firklicev« ure na vročo peč,« je rekel oče. »Da ti bo kosti premečilo.« In mu je nogo prav dobro naravnal. Preden je začel Tišler ude naravnavati, so morali vsako zlomljeno nogo odrezati. Ko je zlomil nogo en Tolminec pri vojaki v Celovcu, so mu jo tudi hoteli odžagati, pa jih je preprosil, da so ga pustili domov. Čez nekaj časa pa je prišel zdrav nazaj. Začeli so se za tega padarja zanimati. Poklicali so ga v Gradec in mu ukazali sestaviti človeško okostje. Malo je pogledal in rekel: »Ne morem, ker ena koščica manjka,« v tolminskem narečju. Res so mu jo namenoma skrili, da bi ga preizkusili. Dali so mu potem stalno službo, da je prišel vsak teden enkrat v Loko in tam naravnaval kosti, če je bil kak slučaj. (To nam je pravil profesor Gruden v združni šoli.) Oče pa je potem prehitro hodil in nogo spet »popravil«. Drugič mu je težje uravnal, a mu jo je vseeno dobro pozdravil.

Da se je rešil največjih dolgov, je moral *oče Anton* prodati precej zemlje. Dobil sem še nek zapisek, kako so plačevali obresti Mačku na Dobračevi, ki je posojal denar. Zapisano je, da so dali enkrat nekaj fižola, drugič »puter« itd. Oče je tudi pravil, kako je prvo posojilo pri njem težko dobil, potem pa ga je točno po dogovoru vrnil. Drugič je posojilo dobil takoj, ko je zanj vprašal. Najbrž je še preveč vzel, da potem ni mogel vrniti, prodati mu je moral namreč najlepšo njivo (desno od poti v Rakulk, do poti na Bedrih). Prodal je dva kosa gozda v Zali, in to zelo poceni. Potem je prodal travnik na Rudniku, Kolerjev travnik v Rantah, Kovačev breg za okovanje enega »tajseln« (85 gold.) in še kaj. Denar je bilo takrat zares težko dobiti. Kot omenjeno, je veliko »fural« v Trst in Ljubljano. Rad je pripovedoval, kako jim je na Razdrtem burja preobračala »tajseln« (tajseln – težak, okovan voz). Nekoč se mu je nad Vipavo snelo kolo. Šel je nazaj v vas in prosil, da bi mu šel kdo pomagat. Pa je v vsaki hiši dobil enak odgovor: »Pej, išči si drugega.« Ne vem, kako je potem kolo nasadil. To pa sem si dobro zapomnil, da je doma stari mami takoj zabičal: »To ti povem, če kakšnemu Vipavcu daš kaj vbogajme ...« Enkrat so mu v Trstu ukradli suknjo. Sedel je na pripepljanih tramih in prešteval denar, ki ga je dobil zanje. Krog njega so se igrali otroci, pa jih ni imel za mar. Naenkrat mu eden zagrabi denar in zbeži. Oče je hotel teči za njim, pa so mu medtem, ko je štel, z žeblički zabili suknjo v tram. Tako je moral najprej suknjič sleči, potem je stekel za tatiči. Seveda so mu ušli. Ko se je vrnil nazaj h konjema in k vozu, na tramih ni bilo več njegovega suknjiča. Dobro se še spominjam, ko je pripovedoval, kako je pihala burja, ko se je vračal, in kako ga je zeblo. Prav v vsako gostilno ob cesti je šel, da se je malo pogrel.

Nekoč so šli fantje kositi k sestri v Osojnico. Bilo je najbrž malo preveč pijače, pa so domov grede skozi Staro vas malo zavriskali. Dobili so jih žandarji in so se morali iti zagovarjat v Idrijo na Rih-to. Bili so kaznovani s 25 udarci na zadnjo plat. Rekel je, da drugi ni nobeden nič stokal, le Škandar je zelo vpil.

Spominjam se tudi, s kakšnim veseljem je sprejemal popotne berače, posebno znane, ki so se redno ustavljali. Velel jim je sesti čim bliže k »zicu« ob peči. Potem jih je pa spraševal in poslušal. Po beračih se je tedaj zvedelo največ novic. – Pri delu je bil zelo natančen, na starost prav malen-

OSEBNA ZGODBA

Spomini na mojo mladost

Otroštvo

Rojen sem bil 8. 12. 1901 na tem mestu, na Dobračevi, stara številka 8. Ne vem, kako je prišla pomota v šolska spričevala, kjer je zapisano 16. 12.

Malo je bilo upanja, da bom preživel otroška leta. Umrla sta pred menoj že sestra Micka in bratec Dominik. Micka je bila pokopana še v kotu najprej odkupljenega pokopališča (pri krstnici), drugi vsi pa že v odkupljenem kosu zgoraj. Pozneje so namreč umrli še bratje, Štefan, Aleksander in Vinko in smo ostali od osmih le trije. Res sem že pred šolsko dobo prestal hudo bolezen z vročino. Spominjam se, da sem ležal v kurniku (*otroška posteljica z ograjo*. op. MG) v družinski spalnici, ki je bila cela, s stropom vred, poslikana s slikarjimi in širokimi črtami. Zdelo se mi je, da je strop iz samih jamic, na debelo z oljem namazanih. Po njih pa so dirjali konjiči. Po bolezni sem bil tako slaboten, da sem močno zaostal v razvoju. To vem po tem, ker sem bil v šoli vedno v prvi klopi, v vrsti pa zadnji. Spomnim se, da je neka druga učiteljica vprašala mojo: »Čigav pa je ta, ki je tako majhen?«

Precej sem moral brskati po spominu, da sem dobil še nekaj slik iz te dobe. Na stari hlev se spominjam, da nisem mogel v njem hoditi, ker je bilo preveč gnoja in gnojnice. Spominjam se, da so bile ravno v začetku krav strme stopnice, ki jih je zapiral na vrhu loputnik na škripec s kamnom za lažje odpiranje. Tudi malo pomnim graditev novega hleva 1903–1904. Imeli so širok oder čez pot na hlev, po katerem so dovažali material. Tudi sva se peljala enkrat z bratom v veliki »trugi« za pesek. Pri Balčku je obračal, pa se je »truga« zvrnila in naju pokrila na tleh. Tudi slamnate strehe na kozolcu se spominjam, ki je bila na gornji strani vsa v mahu, iz katerega so rasli šopi trave.

Komaj sem dobro shodil, sem doživel prvi »veliki doživljaj«, ki ga še pomnim. Vsi so šli v gozd steljarit. Jaz sem na vsak način hotel z mamo. Pri sedanjem kozolcu za pokopališčem (tedaj ga še ni bilo), mi mama da krajcar, da naj si grem k Trpinu (je bila trgovina) kupit jagod. Prikorakam do srede travnika, tu pa mi krajcar pade v travo, da ga nisem mogel dobiti. Jokajoč zopet koracam proti gozdu, kamor sem videl, da je šla mama. Na vrhu Brda sta dve poti in nisem vedel, po kateri so šli. Ležem ob poti na vresje in zaspim. Tako so me zvečer dobili, ko so se vračali domov. Seveda sem prej jokal in klical, dokler nisem od utrujenosti zaspal. Še danes ne vem, ali so me res tako brez nadzorstva pustili ali pa je bila doma kaka slaba pestunja. To pa vem, da se niso za otroke tako bali, kakor se danes. Saj me je oče štiri do pet let starega posadil na »vlak« s steljo, da bi pognal konja, če bi se ustavila (zaiti nista imela kam) in tako sem »fural« z vrh Brežnika domov. Konja sta začela teči in sta se pognala naravnost na štalo, kjer je bila ena stran vrat odprta. Zlomila sta drugo stran in se hkrati ustavila.

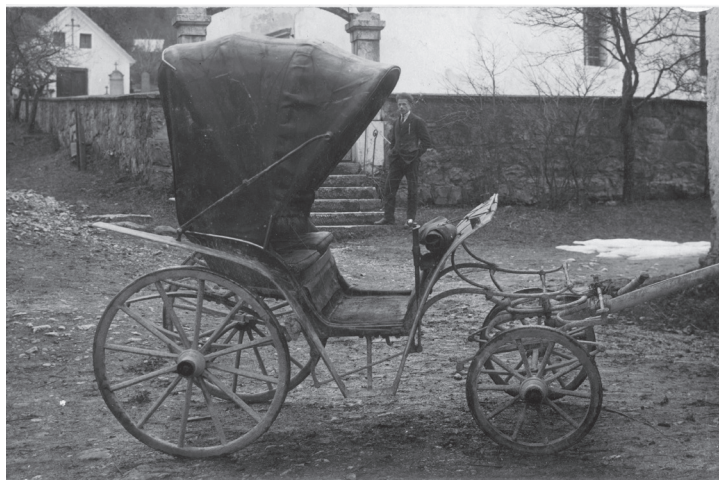
Enkrat sem padel raz »ispo« (*podstrešje*) na stopnice. Spominjam se, da ko so me prinesli v hišo, je bilo polno klekljaric okrog mentrge. Se tudi spominjam, da so potem pele pesem Oj, jaz pa navedico očetovo imam, da pijem in pojem, pa žvižgam vsak dan.

Na Brezje so romali enkrat z menoj. Mogoče, ko sem ozdravel. Dolgo potem nisem mogel pozabiti beračev, ki so sedeli ob stopnicah. Posebno enega brez obeh nog sem se dolgo spominjal. Prenočevali smo na nekem skednju, malo v bregu, mislim, je bilo. Si vse še točno predstavljam, čeprav ga pozneje nisem več opazil. Po večerji, ko so se odpravljali spat, so me pogrešili. Neka žena je povedala, da je šel nek otrok po stezi proti stopnicam. Res so me našli že na stopnicah in sem jim rekel, da sem šel domov.

Drugi dan pa bi bila kmalu težka nesreča. Peljali smo se s prevoznikom na omnibusu. Oče je bil z mano bolj zadaj, mama pa je sedela takoj za voznikom. V velikem klancu izpod Brezij pa je nevajen voznik izgubil nadzor nad vozom. Konji so že drveli navzdol, on pa je vrtel »žlajf« (zavora) enkrat na eno pa zopet na drugo stran. Ko je mama to videla, je takoj odrinila voznika in privila »žlajf«. Kmalu zatem je vozniku le uspelo konje ustaviti.

V spominu imam prijetno vožnjo s »kolesnom« (majhna kočija, zgorela 1915) v Idrijo. Mogoče sta oče in mati imela kak opravek na sodišču, ker sta šla oba. Gotovo je deževalo, ker sem se tiščal pod usnjenim pokrivalom. Izpod njega sem kukal ven in štel lončke na drogovih. Posebno od Marofa naprej jih je bilo na vsakem drogu veliko. Oče je vso pot kaj zanimivega pripovedoval. Pripovedoval je tudi, kako je bilo v Idriji ob cesarjevem obisku (cesar Franc Jožef). Za vsak kos ceste je vedel kakšno prigodbo: kje se je kaj splašilo, se kdo ponesrečil ... V Idriji so ga skoraj vsi poznali, seveda mnoge tudi on, saj je veliko vozil na trg.

V spominu mi je tudi ostala stara Jerca. Mislim, da so ji rekli Boštjancova. Ne vem, ali je bila malo »tako« ali le tako zelo preprosta. Ni bila prav zdrava in za nobeno težje delo. Bila je dolgo pri nas. Malo je čuvala otroke, lupila krompir ... Otroci smo jo imeli radi, ker je znala vedno kaj zanimivega povedati. V spominu mi je ostala neka stara pastirska pesem brez besed. Obstajala je iz več čistih intervalov, ki jih je izredno lepo zapela, da je ni mogel nihče posnemati. Pa še en otročji dogovor je večkrat povedala. Ne vem, če je kakšen izpuščen.

Koleselj, majhna kočija za »luksus«.

Glasi se:

Kaj bomo delali (otroci) ?

Činčare bomo tolkli.

Kam jih bomo devali?

Na zlata vrata.

Kje so ta vrata?

Sekira jih je razsekala.

Kje je tista sekira?

V prosce je padla.

Kje je tisto prosce?

Ptički so ga pozobali.

Kje so tisti ptički?

V luft so vzleteli, so rit in glavo skupaj podvili.

Še to se spominjam, da sem enkrat zakuril majhen ogenjček za hlevom. Ne ravno pri strehi, vendar sem bil pošteno tepen, ker se je šlo za »zapomnit«. Pa še to, kako smo se otroci valjali po veliki krušni peči. Na njej je bila taka jama, da smo enega lahko vanjo s peskom zasuli.

Žal nimam dobrega spomina in sem celo precej nagnjen k pozabljivosti, zato ne morem dati popolne slike in moram opisati vse le bolj površno, kot mi je bolje v spominu.

Zelo rad bi bil poizvedel, od kod izhaja naša rodovina, pa nisem mogel izvedeti več nazaj kot do enega pradedca, očetovega starega očeta (*poznejši vpis: Več sem izvedel pozneje in drugje opisal.*)

Kakor se morem spominjati, sem imel za prvo družbo, kmalu ko sem shodil, Mici Eržen (od Tratarskega Janeza), ki so stanovali pri Karlnu (sedaj Janez Strlič). Potem v prvih letih, ko sem pričel hoditi v šolo, sem bil vedno pri Blažiču. Prijatelja sva bila z rajnkim Francem, s katerim sva bila enako stara. Mici, ki je bila nekoliko starejša od mene, je bila nekako moja varuhinja. Ko smo šli v šolo, je vedno skrbela, da sem bil v redu. Spominjam se, kako sem moral potrpežljivo čakati, da mi je zavezala čevlje. Najbolj pa sva bila prijatelja z Ivanko. Vedno sva bila skupaj. Pozneje, ko sem že hodil v šolo, ona pa še ne, je hotela včasih iti z menoj, pa me je bilo že sram, ker so nama otroci

nagajali, in sem že gledal, da sem se je čim prej znebil. Pozneje je šla ona kakor tudi Mici v šolo v Gospo Sveto na Koroškem, potem si nismo bili nič več tako prijatelji, ko sta prišli bolj gosposki nazaj. Ivanka mi je sicer še dajala podobice, ki jih je dobila v spomin od prijateljic, vendar je prijateljstvo čisto opešalo, k temu je prišla še ločitev duhov in sedaj smo si v lastni vasi skoraj tuji.

Ko smo že hodili v 3. in 4. razred, sva si bila še najboljša prijatelja s Francem Strličem, ki smo mu rekli Striček. Poleg tega so bili dobri moji tovariši: Alojzij Peternel in Vinko Gantar iz Žirov, dalje Vinko Kolenc, Venceslav Strlič, Ignac Eržen, Anton Anzelm, nekaj časa tudi Skalarjev Tine. Ko smo končali 4. razred, sva bila najbolj prijatelja z Boštjanovim Franceljnom. Nekoč sva brala češnje v Srednjem Brdu in sva urezala v neko bukev začetne črke imena ter letnico. Potem je šel on na Gorenjsko v trgovino. Tudi s Filipom Kopačem in Rafaelom Demšarjem smo se svoj čas dobro razumeli.

Požar leta 1915

Tega leta nas je zadela velika nesreča. Pogorel nam je hlev. Rešili smo samo živino. Zgorel pa je ves letni pridelek sena, le malo ga je bilo na kozolcu, potem veliko strojev: mlatilnica, slamoreznica, čistilnik, kosilnica, obračalnik pa še en koleselj, en pokriti voz, veliko sodov, komatov in drugih takih stvari, tako tudi vse poljedelsko orodje (plugi, brane) ...

Ogenj je nastal nekega ponedeljka zvečer, ko smo sedli k večerji. Dobro smo začeli jesti in smo se brezskrbno pogovarjali, ko mama zunaj presunljivo zavpije. Kot bi treščilo, smo bili vsi pokonci, čeprav še nismo prav vedeli, kaj je. Ko pritečemo v vežo, se je že videla grozna odprtina v strehi hleva, iz katere je švigal ogenj. Tekli smo naravnost v hlev odvezovat živino. Mene je takoj prva krava, ki sem jo hotel odvezati, tako pohodila, da sem komaj prišel iz hleva. Pa takoj sem pozabil na bolečine, dobil sem zopet prisotnost duha. Mislim sem si, ker ne morem pomagati, kjer gori, bom raje rešil, kar se še da. Tekel sem v vežo in iskal ključ od gorenje hiše. Ko sem ga našel, sem hitro odprl in pobral najprej denar, kar sem ga imel, potem obleko in druge vredne stvari. Vse to sem nesel do Gantarja in sem dal na voziček, ki so ga že bili med tem dol pripeljali. Ko pridem nazaj, so že skoraj vse znosili iz prvega nadstropja v kaščo, klet, spodnje prostore in pa tudi na prosto. Najbolj brez uma sta bila brat Franc, ki je nosil s seboj skledo »župe« (juhe) in žlico, s katero je prej jedel, in pa stari oče. Kar groza me je bilo, ko nam je naravnost grozil, češ: Vi drugi ste zažgali s cigareti in podobno. Ata se je nekoliko opekel, ko je nameraval rešiti vozove, pa se mu je usulo seno na glavo. Rešil pa je potem še dva komata. V kozolcu je bilo že nekaj ječmena, ki so ga ven zmetali. Pri tem se ga je gotovo dobra polovica omela. Tudi vozove so vse ven spehali. Živina, ki so jo ven spustili, je šla po polju, mendrala je žito in vse, kar je dobila. Jaz sem jo šel kmalu potem iskat. Sledil sem jo po travi daleč po travnikih in njivah. Ne spominjam se, ali sem jo takrat dobil ali ne. Kako je gorelo, sem pogledal samo enkrat. Mislim sem si, gotovo se vžge tudi kozolec, ki je tako blizu in je s konca še seno na njem, potem se lahko vname še hiša in šla bo cela vas. Bila je res še sreča, da se ni tako zgodilo. Edina zahvala gre požarni brambi, ki je prišla ravno v kritičnem trenutku na pomoč. Že se je prižigalo seno na kozolcu, ko so brizgnili prvi curki. Plošče na hiši so bile že vse razbeljene. Gorelo je par ur s strašnim plamenom, potem so ogenj omejili toliko, da se ni bilo bati večje nesreče. Gorelo pa je potem še tri dni.

Tisto noč sem ležal na peči. Spati tako nisem mogel. Če sem le malo zatisnil oči, že sem videl vse v ognju okoli sebe. Gasilci so prihajali v hišo, ko so se menjavali v straži. Pili so vino, da so lažje premagovali zaspanec. Brata sta spala to noč pri teti v Stari vasi. Če se ne motim, sem drugo noč jaz imel stražo. Sedel sem na »ganku« in sem šel od časa do časa pogledat okrog hleva. Napeljali so takoj pri požaru tudi cev iz centrale na vodni pritisk iz rezervoarja. Tega smo imeli potem še nekaj dni. Saj pa je rabil, ker je v senu in v stelji še vedno gorelo. Ko smo peljali en voz osmojenega sena na travnik, se nam je naenkrat vžgal in hitro so pritekli ljudje skupaj, da so pogasili. Tega sena je bilo še prav veliko, ker ni moglo zgoreti zaradi prevelike stlaččenosti. Ogenj je prišel le v posameznih krajih skozi in je vse osmodil. To seno smo potem sušili, vendar ga živina ni marala jesti.

Zdaj pa smo začeli ugibati, kdo da bi bil zažgal. Ugibali smo na vse načine. Eden je sodil, da je od elektrike, drugi je že sodil, da smo hodili z lučjo po hlevu ... Osumili smo tudi Maksa Kopača (Balantačev), ki je bil vedno z mamo, ko je pri nas žernadila. Ker smo imeli za ta sum več dokazov, smo to povedali orožnikom. Ko je začelo goreti, so ga srečali, ko je tekel domov in je zaklical: »Orkaleft, pa je šla Potočnikova štala!«. Tudi se je pred tem zelo sumljivo vedel. Videl ga je stari oče, ko je hodil od hiše na cesto gor in dol ter se je oziral na vse strani. Ko ga je mama klicala večerjat, ga ni bilo nikjer. Izpraševal ga je orožnik Blažič in ga je prav mojstrsko privedel do tega, da je vse priznal. Zažgal je za hlevom, kjer smo imeli poljedelsko orodje in se je ven kazalo seno. Zaprt ni bil nič, ker je bil star šele sedem let.

Takrat so se vršili hudi boji proti Italiji in dostikrat smo pričakovali, da bomo pobrali šila in kopita ter se odpravili po svetu kot begunci. Jaz sem si mislil, če nas je sedaj zadela ta nesreča, morda pride pa kmalu še večja za vse skupaj in nam bodo vse požgali in nas napodili po svetu. Pa kljub temu da smo se tega vedno bali, začeli smo misliti, kako narediti hlev nazaj. Les smo posekali večinoma v Dovcah in Plešivcu, le nekaj tudi v Lopatniku. Opeko smo vozili iz Reke pri Cerknem. Naredili smo hlev še precej hitro. V jeseni, ko je začelo deževati, smo že imeli streho gori. Za mojstra je bil Anton Majnik. Živino smo imeli večino v Tomincovi štali. Nekaj pa smo jo dali v rejo. Seno smo morali tisto leto vse nakupiti. Največ smo ga kupili od Peka v Žirovnici. Sklepam s srčno željo. Bog ne daj, da bi se nam še kdaj pripetila tako strašna nesreča.

Doraščanje

Pozneje, ko sem nehal hoditi v šolo, sem bil vedno le bolj sam. Najraje sem hodil v gozd, sicer sem bil v nedeljo vedno doma. Za družbo nisem prav nič maral. Če sem prišel kdaj med fante, se nisem znal obračati pri njih, ves čas sem molčal in nisem vedel nobene reči.

Ko je vojska pobrala vse fante, bili smo mi najstarejši, ki smo ostali doma, stari smo bili sedemnajst let pa smo bili pravzaprav rekruti. Moji vrstniki so začeli hoditi po cesti in prepevati fantovske pesmi, kakor so pač znali, seveda o kakem lepem petju ni bilo govora.

Jaz se mednje še vedno nisem prav upal. Začel pa sem prav pridno zahajati v knjižnico Katoliško prosvetnega društva. Bral sem zelo veliko, kar sem mogel dobiti. Knjige pa, čeravno so mi po eni strani koristile, so mi po drugi še več škodovale. Pozimi sem po cele dneve preležal na peči in bral, pri tem je umljivo, da sem postajal še bolj bolehen, in namesto da bi užival resnično življenje, sem

Ivan Potočnik, vaditelj orlovskega naraščaja. Okoli 1920.

premišljeval, kar sem bral v knjigah.

Ne vem, kaj bi bilo z menoj, ko bi šlo tako naprej. K sreči pa se je takrat nekaj zgodilo, kar je dalo mojemu življenju popolnoma novo smer.

V Žiri je prišel takrat za kaplana g. Učakar, ki je hotel tudi obnoviti orlovski odsek. Res nas je zbral precej fantov v domu in nam začel govoriti. Mene je njegov govor takoj navdušil. Ko je dijak J. Mlinar vprašal, kdo se želi vpisati, sem se takoj oglasil, medtem ko so se nekateri fantje še obotavljali, kot bi se bil jaz še bolj gotovo, če bi bil kaj hodil z njimi k Bahaču in v druge take hiše.

Od takrat naprej smo začeli nekoliko telovaditi. Imeli smo tudi prvo igro Divji lovec, pri kateri sem igral vlogo kmeta Rožmana. Prvič sem nastopil zelo s strahom in sem se svojo vlogo učil, kot še nobene stvari na svetu ne. Igre so name zelo dobro vplivale, ker sem s tem pridobil nekoliko poguma. Pri vajah sem prišel nehote v stik tudi z dekleti, ko sem moral že kmalu igrati tudi zaljubljene vloge, čeprav me je bilo hudo sram. Pri tem sem kmalu spoznal, da me mika družba deklet, in srečen sem bil, če sem jo imel. Kako sem se nadalje pri dekletih udomačil, nočem pisati, ker mi bo še tudi tako vedno dobro v spominu.

V telovadnici pa se mi je nekoč pripetila precejšna nezgoda. Z bratom Ivanom Oblakom (Likerjev) sva se lotila rokoborbe. Pri tem sem jaz tako nesrečno padel, da sem izpahnil nogo v stopalu. (Pripis pozneje: Bilo je to leta 1918, ko se je končala svetovna vojna.) Le s težavo sem prišel tisti večer domov. Drugi dan sem se peljal k Andrejčku. Ko mi je popravljaj nogo, me je strašno bolelo. Tri tedne sem moral biti potem v postelji.

Čez tri tedne sem začel po malem hoditi, pa sem bil prav kmalu popolnoma dober. Ko sem prišel tedaj zopet prvič v telovadnico, so me bratje veselo pozdravili. Našel sem tudi novega brata Josipa Kržišnika, s katerim sva kmalu postala dobra prijatelja. Odslej sva bila skoraj vedno skupaj. Naša družba je bila vedno bolj živahna. Nekoč smo šli na Mrzli vrh v vas k Italijanom, kjer smo se prav dobro imeli. Pričakovali smo, da se prav kmalu sklene mir in da se tudi Italijan pobere od nas. Sklenili smo, da se takrat vsi zopet povrnemo na Mrzli vrh in da se bomo v slovo z Italijani dobro zabavali. Žal je Italijan še vedno gori in še celo nekoliko nižje, čeravno je mir že sklenjen, in mi zato še danes svoje obljube nismo izpolnili.

Prvi daljši izlet smo imeli l. 1919 v Selca. Tukaj nam je bilo zelo všeč. Šle so z nami tudi orlice, da je bila vožnja bolj prijetna. Sicer smo se pa morali zelo držati reda pod strogim načelstvom Ivana Moreta, ki sem mu precej zameril, ker mi ni pustil, da bi se vozil pri dekletih.

Drug tak izlet smo imeli v Horjul. Tja nas je šlo že čez petdeset. Ugajalo nam tokrat ni preveč, zlasti ker smo bili utrujeni od dolge poti. Tam smo nastopili večinoma prvič s prostimi vajami, jaz edini iz našega odreda tudi s palicami.